

The Role of Landscape Interventions in Improving the Quality of Living Environment of Informal Settlements (Comparative Study of Global Examples)

ARTICLE INFO

Article Type Original Research

Author

Roqiyeh Aghajani Khonakdar¹
Mehdi Fatemi^{2*}

How to cite this article

Aghajani Khonakdar, Roqiyeh and Fatemi, Mehdi. The Role of Landscape Interventions in Improving the Quality of Living Environment of Informal Settlements (Comparative Study of Global Examples). Urban Design Discourse. 2025; 6(3): 75-92.

Doi:

doi.org/10.48311/udd.2025.27566

¹ Master's degree, Landscape Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

² PhD, Architecture, Assistant Professor, Faculty Member, Faculty of Architecture and Urban Planning, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

* Correspondence

Address: PhD, Architecture, Assistant Professor, Faculty Member, Faculty of Architecture and Urban Planning, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.
Email: fatemi@arc.ikiu.ac.ir

Article History

Received: 2025/4/8

Accepted: 2025/7/3

Revised date: 2025/12/21

ABSTRACT

Objectives: Informal settlements in recent decades, with a wide range of environmental deprivations, have been the cause of social harm in urban space and require a comprehensive approach to organize them. In recent years, the landscape approach has received attention due to its comprehensive perspective and explanation of new paradigms in defining the relationship between humans and the environment, with two characteristics of holistic and contextualism. Therefore, how to improve the quality of the environment of these settlements with this approach requires identifying effective solutions to respond to the environmental deprivations of these neighborhoods.

Methods: The methodology of the present article is qualitative, descriptive-analytical and based on library studies. The data are samples of organized informal settlements, where landscape measures related to the quality of their environment were analyzed qualitatively and descriptively with a comparative approach, and the best solution to respond to these problems was stated.

Findings: This study, by examining and analyzing various methods of landscape interventions in several examples of successfully organized and empowered informal settlements, introduces the best examples and solutions as a model in informal settlement organization plans.

Conclusion: By examining the basic problems of each example and the measures expressed in response to them, it can be seen that the recreation of the landscape of informal settlements should be based on identifying local problems, utilizing local capacities, and developing context-based strategies. By identifying relevant environmental components and taking a holistic view of their environment and landscape, the most appropriate response to their problems can be given.

Keywords: Landscape, Informal Settlements, Quality of Living Environment, Organizational plan.

نقش مداخلات منظرین در ارتقاء کیفیت محیط زندگی سکونتگاه‌های غیررسمی^۱ (مطالعه تطبیقی نمونه‌های جهانی)

چکیده

اطلاعات مقاله:

نوع مقاله: پژوهشی اصیل

نویسندگان:

رقیه آقاجانی خنکدار^۱

مهدی فاطمی^{۲*}

اهداف: سکونتگاه‌های غیررسمی در دهه‌های اخیر، با طیف گسترده‌ای از محرومیت‌های محیطی، زمینه‌ساز آسیب‌های اجتماعی در فضای شهری هستند و نیازمند نگرشی همه‌جانبه جهت ساماندهی می‌باشند. در سال‌های اخیر رویکرد منظر، به سبب دیدگاه جامع و تبیین پارادایم‌های نو در بازتعریف رابطه انسان و محیط، با دو ویژگی کل‌نگری و زمینه‌گرایی مورد توجه قرار گرفته است. لذا این امر که چگونه می‌توان با این رویکرد به ارتقاء کیفیت محیط این سکونتگاه‌ها پرداخت، نیازمند شناخت راهکارهای موثر از باب پاسخگویی به محرومیت‌های محیطی این محلات است.

روش‌ها: روش‌شناسی مقاله حاضر کیفی، توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای است. داده‌های آن نمونه‌هایی از محلات غیررسمی ساماندهی شده است که اقدامات منظری مرتبط با کیفیت محیطشان به صورت کیفی و توصیفی با رویکرد مقایسه تطبیقی تحلیل شده و بهترین راهکار برای پاسخ به این مشکلات بیان گردیده است.

یافته‌ها: این پژوهش با بررسی و تحلیل انواع روش‌های مداخلات منظرین در چند نمونه از محلات غیررسمی موفق ساماندهی و توانمندسازی شده، بهترین نمونه‌ها و راهکارها را به عنوان الگویی در طرح‌های ساماندهی محلات غیررسمی معرفی می‌کند.

نتیجه‌گیری: با بررسی مشکلات اساسی هر نمونه و اقداماتی که در پاسخ با آن‌ها بیان شد می‌توان دریافت که بازآفرینی منظر سکونتگاه‌های غیررسمی باید بر اساس شناسایی مشکلات بومی، بهره‌گیری از ظرفیت‌های محلی و تدوین راهبردهای زمینه محور صورت گیرد و با شناسایی مؤلفه‌های محیطی مرتبط و نگاهی کل‌نگر به محیط و منظر آن‌ها، مناسب‌ترین پاسخ را به معضلاتشان داد.

نحوه استناد به این مقاله:

آقاجانی خنکدار، رقیه و فاطمی، مهدی. نقش مداخلات منظرین در ارتقاء کیفیت محیط زندگی سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه تطبیقی نمونه‌های جهانی). گفتمان طراحی شهری مروری بر ادبیات و نظریه‌های معاصر، ۶ (۳)، ۷۵-۹۲.

۱. کارشناسی ارشد، معماری منظر، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی ره، قزوین، ایران.
۲. دکتری تخصصی، معماری، استادیار، عضو هیئت علمی دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی ره، قزوین، ایران.

واژه‌های کلیدی: منظر، سکونتگاه‌های غیررسمی، کیفیت محیط زندگی، طرح ساماندهی.

* نویسنده مسئول:

دکتر مهدی فاطمی

نشانی: دکتری تخصصی، معماری، استادیار، عضو هیئت علمی دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی ره، قزوین، ایران.
ایمیل: fatemi@arc.ikiu.ac.ir

تاریخ مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۶/۱۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۹/۳۰

۱. مقاله حاضر برگرفته از پایان نامه نویسنده اول در دوره کارشناسی ارشد معماری منظر، تحت عنوان: بهبود اجتماعی سکونتگاه‌های غیررسمی با رویکرد تاب‌آوری اجتماعی (نمونه موردی: محله اسلام‌آباد منطقه ۲ تهران)، با راهنمایی دکتر مهدی فاطمی، از دانشگاه بین‌المللی امام خمینی ره، قزوین، می‌باشد.

حق چاپ © ۲۰۲۵، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس. این مقاله با دسترسی آزاد تحت شرایط مجوز بین‌المللی Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 منتشر شده است که به اشتراک‌گذاری (کپی و توزیع مجدد مطالب در هر رسانه یا قالبی) و انطباق (بازترکیب، تغییر شکل و بازسازی بر اساس محتوا) را اجازه می‌دهد.

۱. مقدمه

مشکلات محیطی در مناطق شهری به ویژه سکونتگاه‌های غیررسمی که از ۶/۱ میلیارد نفر با مسکن نامناسب، ۱ میلیارد نفر در آن زندگی می‌کنند، [۱] بطور فزاینده‌ای رو به رشد است. این محله‌ها می‌توانند «مناطق نابودی و زوال» باشند، اما فشرده‌گی آن‌ها می‌تواند به عنوان یک کاتالیزور به عنوان محله‌های شهری کار کند. [۲] مردم ساکن در این محله‌ها با طیف گسترده‌ای از محرومیت‌ها مواجه هستند [۳] هستند [۳] و امروزه، ساماندهی آن‌ها با راهکارهای کالبدی نفی گردیده، چرا که جابجایی و اسکان مجدد القایی، می‌تواند احساس بی‌عدالتی، حاشیه‌نشینی و بی‌اعتمادی را که اغلب به بیکاری، عدم دسترسی به منابع مشترک، ناامنی غذایی و عدم انضباط اجتماعی منجر می‌شوند، افزایش دهد. [۴] امروزه، UN-Habitat (برنامه توسعه ملل متحد) و سایر نهادهای مرتبط «استراتژی توانمندسازی» را پیشنهاد می‌دهند. [۵] لکن، ایجاد فضاهای عمومی و زیرساخت‌های سبز و ارتقای خدمات تفریحی و فرهنگی ضرورت دارد و از آنجایی که در سراسر جهان به خصوص آمریکای لاتین ارتقای آن‌ها با تمرکز بر فضای عمومی با موفقیت همراه بوده‌اند [۶] به همین منظور، در پاسخ، یک رویکرد جامع که رابطه پیچیده بین انسان و محیط را به رسمیت می‌شناسد، ضروری است. رویکرد منظر به عنوان چارچوبی امیدوار کننده برای بهبود کیفیت محیط‌های زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی ظهور کرده است. این رویکرد بر راه حل‌های جامع و زمینه‌ای تأکید دارد و بر ویژگی‌ها و نیازهای منحصر به فرد هر جامعه تمرکز دارد. رویکرد منظر با درک محرومیت‌های محیطی خاص با آن سکونتگاه غیررسمی، با هدف توسعه مداخلات موثر، هم محیط فیزیکی و هم بافت اجتماعی این محله‌ها را ارتقا می‌دهد.

تحقیقات نشان می‌دهد که استفاده از رویکرد منظر می‌تواند بطور قابل توجهی منجر به بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی شود. با بررسی مطالعات موردی موفق، می‌توانیم بهترین شیوه‌ها و استراتژی‌هایی را که می‌توانند با زمینه‌های مختلف سازگار شوند، شناسایی کنیم. این نمونه‌ها اهمیت ایجاد فضاهای عمومی، بهبود زیرساخت‌ها و تقویت مشارکت جامعه در مراقبت از محیط زندگی را به عنوان اجزای کلیدی راه حل‌های مدیریتی موثر برجسته می‌کند. و در نهایت، رویکرد منظر می‌تواند هم به جهت ساماندهی و زیباسازی سیمای نامطلوب شهری و هم به جهت توانمندسازی جوامع برای رشد در محیط زندگی خود موثر باشد. این پژوهش به این موضوع می‌پردازد که با توجه به نمونه‌های موفق سکونتگاه‌های غیررسمی ساماندهی شده با مداخلات منظرین، چگونه می‌توان با بررسی اقدامات منطری ارائه شده، بهترین نمونه و راهکار را به عنوان الگویی در طرح‌های ساماندهی بافت‌های غیررسمی معرفی کرد؟

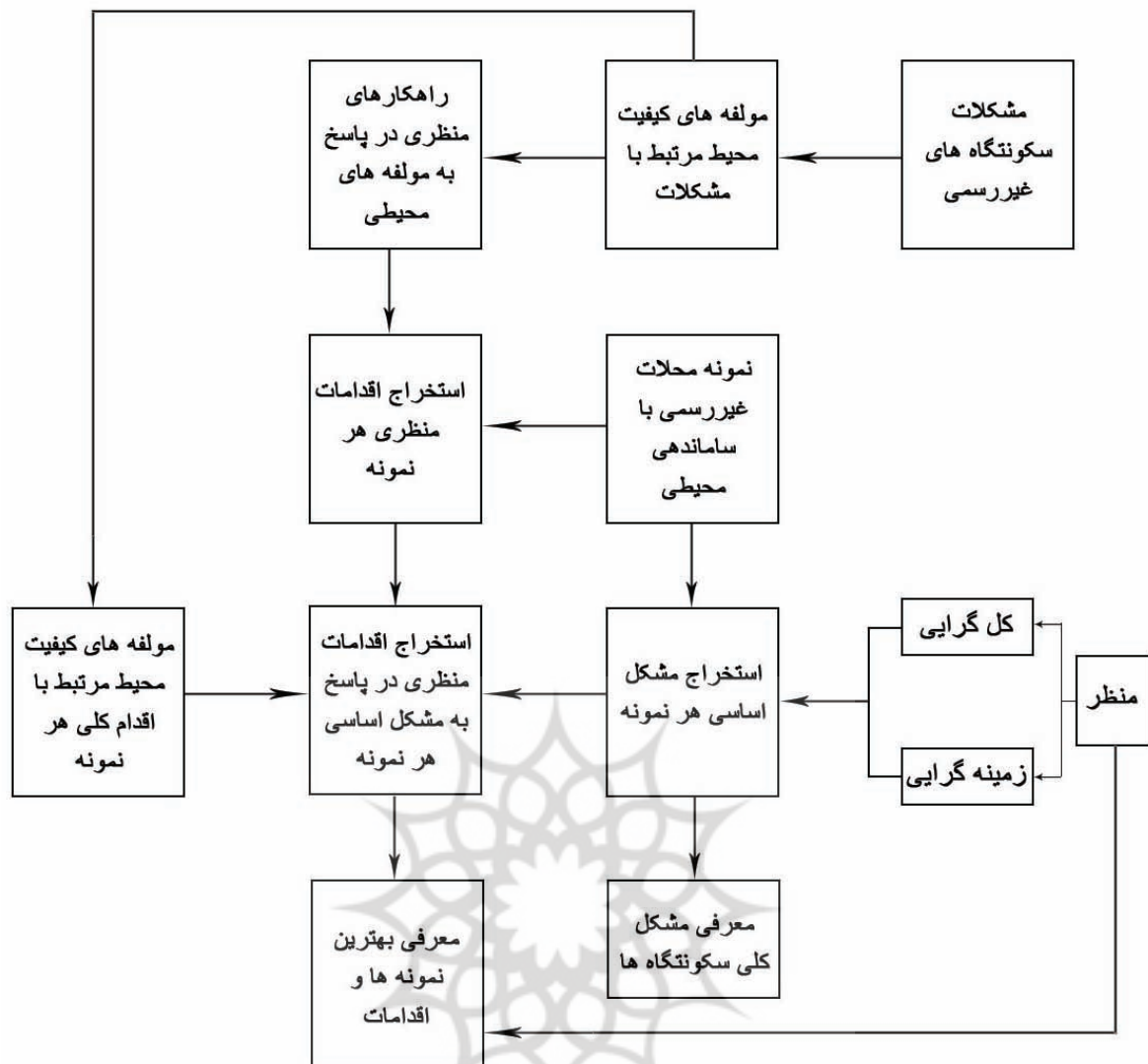
۲. پیشینه

تا به امروز، تحقیقات زیادی در زمینه مشکلات سکونتگاه‌های غیررسمی انجام شده که هیچ کدام قادر به ارائه راه حلی روشن در این زمینه نبوده‌اند. عباس پور (۱۳۹۰) در پایان‌نامه خود، با مطالعه بافت خودانگیخته، منظر شهری و معماری منظر به شناختی نسبی از حوزه فعالیت معمار منظر در تأمین نیازهای فضایی ساکنین این بافت‌ها رسیده است. [۷] ریکته (۲۰۱۴)، در مقاله‌ای، به کمک دانشجویان معماری منظر با بررسی فضای عمومی، فضاهای باز و لکه‌های سبز در منطقه غیررسمی خولنا در شهر بنگلادش، پیشنهادات طراحی را برای تبدیل زاغه‌ها به محله‌های قابل سکونت ارائه داده است. [۸] هوف اسلوت (۲۰۱۷)، در پایان‌نامه خود، بر روی فضاهای عمومی منطقه موتهمبا، واقع در مرز دره، تمرکز دارد و به جای روش‌های برنامه‌ریزی مرسوم، از «چارچوب‌های منظر» در طراحی فضاهای باز و عمومی استفاده می‌کند. [۹] والر (۲۰۱۷)، در رساله خود نقش بالقوه معماران منظر در ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی در بانکوک، تایلند را بررسی کرده، که چگونه معماران منظر می‌توانند به برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت فضاهای باز و عمومی بافت‌های غیررسمی کمک کنند [۱۰] میچل دی هیر (۲۰۱۹)، در پایان‌نامه خود، با تکیه بر سنت‌های طراحی مشارکتی در برنامه‌ریزی عمومی و طراحی محصول و با توسعه زیرساختی در سکونتگاه غیررسمی در لیما، پرو، راهکارهایی با استفاده از مشارکت خود ساکنین به معماران منظر معرفی می‌کند [۱۱] و اندو و لین (۲۰۲۰) در مقاله‌ای به کمک دانشجویان از طریق یک کارگاه طراحی معماری منظر برای ساماندهی محله‌ای غیررسمی در جاکارتا پیشنهاداتی ارائه داده تا بیان کنند چگونه می‌توان شهر را از طریق لنز یک معمار منظر بهبود بخشید. [۱۲] بر اساس مرور و بازبینی پژوهش‌های صورت گرفته به نقش معماران منظر به صورت تئوری و بررسی نمونه‌هایی به صورت مروری پرداخت شد. منتها این پژوهش با جمع‌بندی بهترین نمونه محلات غیررسمی ساماندهی شده از طریق ارتقاء کیفیت محیط زندگی و فضای عمومی، در تلاش برای ارائه بهترین راهکار جهت بهبود وضعیتشان با رویکرد منظر می‌باشد.

۳. روش شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر روش مبتنی بر مطالعات تطبیقی و از نظر تحلیل کیفی تلقی می‌شود. اطلاعات مقاله نیز از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی به دست آمده است.

روش تحقیق تطبیقی یکی از روش‌های تحقیق منعطف و خاص است که هم رویکردهای کمی و هم رویکردهای کیفی را در بر می‌گیرد. گستره این روش، بیشتر در علوم انسانی و علوم

تصویر ۱. مراحل انجام و مدل مفهومی پژوهش (ماخذ: نگارندگان)

یک یا چند پدیده را مشخص نماید. می دانیم که تعیین یک سری از ضوابط و الگوهای نامشخص در تحقیقات اجتماعی دشوار بوده و همواره مسئله یا مسائلی را به بار می آورند. به همین دلیل، بسیاری از محققان از تحقیق تطبیقی برای جداسازی الگوهایی استفاده می کنند که کلی تر هستند و طبق قاعده و شرایط زمانی و مکانی اقدام به تحلیل و بررسی می نمایند. موضوع بعدی انعطاف پذیری و رویکرد چندبعدی این روش است. در واقع این روش می تواند با استفاده از سایر ابزار و حتی سایر روش های تحقیق، به صورت ترکیبی یا آمیخته نیز به کار گرفته شود. [۶۰]

داده های این پژوهش شامل اطلاعات و شواهد مستند درباره اقدامات منظرین در سکونتگاه های غیررسمی منتخب بوده اند که از منابع مکتوب، نقشه ها، تصاویر، مقالات و گزارش های تخصصی با بررسی چندین نمونه گردآوری شده اند. مبانی نظری این مطالعه از طریق تحقیقات گسترده کتابخانه ای ایجاد شد و شامل تعاریف سکونتگاه های غیررسمی و رویکرد منظر در بهبود کیفیت محیط

اجتماعی است البته در سایر رشته ها نیز کاربرد دارد و دیدگاه عمده آن بر پایه تطبیق یا مقایسه بنا نهاده شده است.

از مزایای این روش تحقیق می توان به این موارد اشاره کرد که این روش، روابط علت و معلولی را کشف می کند؛ هیچ مشکل اخلاقی در آن وجود ندارد؛ در گذشته قابل مطالعه است؛ از تصنع جلوگیری می کند [۵۸] و برخی از اندیشمندان معتقدند که این روش، الگوها و روندها را شناسایی می کند؛ درک بین فرهنگی را تشویق می کند؛ دانش نظری را گسترش می دهد؛ امکان تجزیه و تحلیل مقایسه ای را فراهم می کند و قابلیت اطمینان داده ها را افزایش می دهد. [۵۹]

روش تحقیق تطبیقی، یکی از روش های منعطف و خاص در رشته های مختلف است که دارای شرایط و ضوابط مختص به خود می باشد. معیار و رویکرد کاربرد این روش بیشتر وابسته و معطوف به شرایط مکانی و زمانی است. همچنین، این روش قادر است از دیدگاه ها و رویکردهای مختلف، ساختارهای اصلی و فرعی

زمینه، مهم‌ترین اقدام از لحاظ ویژگی کل‌نگری و زمینه‌گرایی منظر در هر نمونه و مشکل اساسی آن معرفی شد. تصویر ۱ به صورت کلی مراحل انجام پژوهش حاضر و مدل مفهومی آن را نشان می‌دهد.

۴. ادبیات نظری

تفاسیر منفی که از محیط سکونتگاه‌های غیررسمی وجود دارد، آن‌ها را «زاغه‌نشینی» می‌بیند که از محیط‌های تخریب شده، ناراحتی اجتماعی، عقب‌ماندگی و عدم برنامه‌ریزی رنج می‌برند [۱۳] و به طور متعارف به عنوان فضای «غیرقانونی» شناخته می‌شوند؛ هرچند که امروزه به دلیل اینکه ۳۰ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند به عنوان یک نهاد رسمی شناخته می‌شود. [۱۴] طبق تعریف UN-Habitat سکونتگاه‌های غیررسمی، فاقد فضای عمومی و مناطق سبز و دائما در معرض اخراج، بیماری و خشونت هستند. [۱۵] بنابراین ارتقاء کیفیت محیط زندگی این سکونتگاه‌ها از اهمیت بسزایی برخوردار است. که جهت رسیدن به آن نیاز به شناسایی شاخص‌هاییست که با توجه به شرایط و چالش‌های هر نوع سکونتگاه متغیر می‌باشد. در همین راستا در این پژوهش با جمع‌بندی کلی مشکلات محیطی سکونتگاه‌های غیررسمی بر اساس منابع مختلف، مؤلفه‌های محیطی مرتبط با آن‌ها را در جدول ۱ بیان کرده تا به کمک آن‌ها بتوان به هدف اصلی پژوهش، از طریق پاسخگویی به شاخص‌ها رسید. در ادامه از آنجایی که این محیط‌ها برای ساماندهی نیازمند یک رویکرد کل‌نگر با توجه به زمینه و موقعیت هر محله است، رویکرد منظر بهترین راه پاسخگویی به مؤلفه‌های کیفیت محیط در این محلات می‌باشد. بنابراین جهت شناسایی اقدامات منظر

زندگی آن‌ها می‌باشد. چارچوب نظری با شناسایی مؤلفه‌های کیفیت محیط بر اساس مشکلات عمومی این سکونتگاه‌ها و سنجه‌های شناسایی هر مؤلفه در منظر جهت رسیدن به هدف پژوهش که بررسی رویکرد منظر در پاسخ به کیفیت محیط زندگی این سکونتگاه‌ها است، شکل گرفته است.

جهت انتخاب نمونه‌ها، بعد از بررسی تقریباً ۳۰ نمونه از سکونتگاه‌های غیررسمی که مورد ساماندهی یا طرح بهسازی قرار گرفتند، ده نمونه بر اساس تنوع اقدامات منظرین با هدف بهبود کیفیت فضای عمومی و دسترسی به اطلاعات و شواهد کافی برای تحلیل کیفی صورت گرفته است. نمونه‌ها به گونه‌ای انتخاب شده‌اند که انواع مختلف اقدامات منظرین را پوشش دهند و تجربه‌های متنوعی را از نظر نگاه کل‌نگر و زمینه‌گرا به منظر این نواحی ارائه دهد.

ترتیب ارائه نمونه‌ها بر اساس نوع و مقیاس اقدامات منظرین تعیین شده است، به گونه‌ای که نمونه‌های دارای اقدامات گسترده‌تر یا موثرتر ابتدا آورده شده‌اند و سپس نمونه‌هایی با اقدامات محدودتر یا خاص‌تر بیان شده‌اند.

چارچوب مطالعه تطبیقی در این پژوهش بر مبنای تحلیل کیفی تطبیقی است. مقایسه این نمونه‌ها بر اساس تحلیل توصیفی اقدامات منظری هر نمونه انجام شده است. به طوری که، ابتدا هر نمونه را با بهره‌گیری از چارچوب تحلیلی که شامل نوع و مقیاس اقدامات منظرین، زمینه و چالش‌ها، و دستاوردها و نتایج می‌باشد توصیف کرده، سپس در بخش جمع‌بندی، با مقایسه توصیفی، تأثیر اقدامات منظرین هر نمونه بر مؤلفه‌های کیفیت محیط را مورد تحلیل و مقایسه قرار داده است. همچنین جهت معرفی بهترین نمونه از لحاظ پاسخگویی به مشکلات

جدول ۱. معرفی مشکلات محیطی سکونتگاه‌های غیررسمی و ارتباط آن‌ها با مؤلفه‌های کیفیت محیط (مأخذ: نگارندگان)

مشکلات محیطی سکونتگاه‌های غیررسمی	منابع	مؤلفه کیفیت محیط
دارای چالش‌های بهداشتی و آسیب به زیست محیط و اکوسیستم	[۲۰] - [۱۹] - [۱۸] - [۱۷]	پاکیزگی محیط، زیبایی‌شناسی
کمبود خدمات پایه چون شبکه آب، فاضلاب، برق، جاده‌ها، معابر	[۲۳] - [۲۲] - [۲۱] - [۲۰]	خوانایی، دسترسی به منابع، کیفیت معابر
مکانیابی در مناطق خطرناک و ناامن	[۲۵] - [۲۴]	ایمنی
شکل پیچیده بافت مسکونی و منظر شهری با هویت خاص	[۲۶]	سیما و منظر غیررسمی، هویت، توجه به بستر طبیعی
بیکار یا فاقد درآمد ثابت با مشکلات معیشتی و دارای مشاغل کاذب و غیررسمی	[۲۸] - [۲۷] - [۲۶]	اشتغال‌زایی
پناهگاهی برای مجرمین و خلاف‌های شهری	[۲۹]	امنیت
کمبود و عدم زیرساخت سبز مناسب	[۳۲] - [۳۱] - [۳۰]	فضای سبز محلی، پایداری محیط
کمبود فضای عمومی و تعاملاتی	[۱۵] - [۳۴] - [۳۳]	انعطاف‌پذیری، فضاهای عمومی، تعاملات
کمبود فضای مشارکتی جهت گذران اوقات فراغت و تفریح فردی و جمعی	[۳۴] - [۳۳]	تنوع، سرزندگی، فضای تفریحی، فعالیت‌های جمعی و مشارکتی
عدم ارتباط با محلات اطراف و اجتماع‌پذیری پایین	[۶] - [۳۶] - [۳۵]	پیوستگی با محلات اطراف، اجتماع‌پذیری

این پتانسیل را دارند که از طریق برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای عمومی به این بافت‌های حاشیه‌ای کمک کنند. [۱۶]

۱. معرفی نمونه‌ها و تحلیل آن‌ها بر اساس مؤلفه‌های کیفیت محیط

این بخش به تجزیه و تحلیل سیاست‌های مختلف در مواجهه با مشکلات محلات غیررسمی در شهرهایی که بیشترین آمار سکونتگاه‌های غیررسمی را دارند پرداخته است. در بررسی این نمونه‌ها ابتدا، موقعیت، مشکلات عمده و خلاصه‌ای از فرد یا سازمان

که در طرح‌های ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی بکار رفته، در جدول ۲ با دسته‌بندی مؤلفه‌های کیفیت محیط به ۵ گروه، طوری که مشمول تمامی مؤلفه‌های مرتبط با مشکلات باشد، راهکارهای منظر در پاسخگویی به آن‌ها بر اساس ویژگی کل‌گرایی و زمینه‌گرایی منظر، معرفی شد. در حال حاضر UN-Habitat از رویکرد ارتقاء فضاهای عمومی این محلات حمایت می‌کند. چنین رویکردی نشان می‌دهد که رشته‌های مرتبط با منظر از جمله معماری منظر بر اساس مهارت‌ها و تخصص خود،

جدول ۲. دسته‌بندی مؤلفه‌های کیفیت محیط و راهکارهای منظری جهت رسیدن به آن‌ها (مأخذ: نگارندگان)

کد	مؤلفه‌ها	زیر مؤلفه‌ها	راهکارهای منظری در ارتباط با مؤلفه‌های کیفیت محیط
۱	سلامت و ایمنی محیط	پاکیزگی	۱. ایمنی سیل و طوفان، میراث فرهنگی، تفریح و سرگرمی، ۲. سیستم شهر پایدار، ۳. سیستم حمل و نقل ۴. ایجاد ساختار سبز، ۵. ایجاد فضای سبز با تنوع گونه‌های زیستی راهبردهای معماری منظر جهت پایداری محیط می‌باشند. [۳۷]
		ایمنی و امنیت	کیفیات بصری، نظارت رسمی و غیررسمی، کالبد (تعمیر و نگهداری، مبلمان، کنج‌های مخفی، شفافیت، آسایش حرارتی و ...)، فعالیت (زندگی شبانه، مشارکت مردم، رویدادها و ...) از عوامل مهم در ایجاد ایمنی [۴۰] و ایجاد حس مکان، هویت مندی، خاطره انگیزی، خوانایی، ادراک عمومی و لذت بصری، فرم و ریخت شناسی و عوامل ایجاد آرامش ذهنی، می‌توانند سبب ایجاد حس امنیت در منظر شوند [۴۱]
		هویت	کمک گرفتن از اتفاقات، خاطرات، حافظه جمعی و وحدت با استفاده از المان‌ها، فضاهای سبز، نماها، جزئیات تاریخی، سرگرمی و ... از عوامل هویت مندی منظر شهری می‌باشند. [۴۳]
۲	هویت و زیبایی شناسی	زیبایی شناسی	کیفیت نماها، رنگ، فرم، روشنایی و نور در شب، کیفیت و کمیت فضای سبز، تبلیغات و مبلمان شهری المان، مونومان و تناسب محیط، پاکیزگی شهر و ... از عناصر زیبایی شناسی در کیفیت منظر شهری می‌باشند. [۳۸]
		سیما و منظر غیررسمی	نقل خاطرات، رویدادها، تعاملات و دلبستگی‌های ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی در قالبی ذهنی- عینی، منظر یک محله غیررسمی را شکل می‌دهد [۴۲]
		بوم شناسی (توجه به بستر)	تکامل نیازهای انسان با توجه به محافظت، نگه داری و بازسازی میراث طبیعی و سلامت محیط از جهت محیطی، فرهنگی و زیبایی‌شناسی پایدار از عوامل رسیدن به اهداف طراحی منظر بوم‌شناسانه می‌باشند. [۴۴]
۳	خوانایی و دسترسی	خوانایی	۵ جزء لینچ (گره، مرز، واقعیت برجسته، راه و نواحی) از عناصر خوانایی در منظر می‌باشند. [۳۹]
		دسترسى به منابع	امکانات زیرساختی (آب، برق، گاز، فاضلاب شهری، مبلمان، زهکشی زمین)، امکانات فرهنگی، آموزشی، اقتصادی (شتغال زایی، تفریحی، فراغت، کیفیت معابر و ...) از جمله امکاناتی است که باید در منظر شهری برای کاربران فراهم آورد.
		انعطاف پذیری	تنوع مواجهه انسان با منظر در زمان‌های مختلف، شرایط جوی متفاوت، نگاه‌های متفاوت و نوع مواجهه سبب ویژگی انعطاف پذیری در منظر می‌شوند.
۴	پویایی و انعطاف‌پذیری	تنوع	اصولی همچون هماهنگی و قرابت فرم‌ها، تحول تفاوت در زمان (طرح کاشت متنوع)، عملکردهای متفاوت، تنوع مطلوب تنوع را در منظر شهری ایجاد می‌کند.
		مشارکت و تعاملات	سرزندگی، تنوع، خوانایی، نفوذپذیری، آسایش، دسترسی، فعالیت‌پذیری، ایمنی و امنیت از عوامل موثر بر ایجاد تعاملات در محیط [۴۶] و همکاری بین مردم و نهادها و ایجاد تعاملات اجتماعی راهکار اصلی ایجاد مشارکت در منظر می‌باشد. [۴۷]
		فضاهای عمومی	زیبایی شناسی، تنوع، خوانایی، امنیت، حس تعلق، مشارکت، آسایش و نشاط، بهداشت و فعالیت‌های شبانه روزی از جمله کیفیات فضای عمومی [۴۳] و فضای سبز و پارک‌های شهری، فضاهای ورزشی، فضای بازی، فعالیت‌های جمعی و اجتماعی، از جمله فضاهای جهت فعالیت‌های فراغت در منظر می‌باشد [۴۵]
		اجتماع پذیری	حضور اجتماعی فعال و مداوم در فضا از عوامل اصلی در اجتماع‌پذیر کردن یک منظر می‌باشند. [۴۶]

تصویر ۳. قبل و بعد از ساماندهی؛ معابر در ریودوژانیرو [۵۲]

• برنامه بهبود سکونتگاه غیررسمی سائوپائولو، برزیل، آمریکای جنوبی

دومین فاوالای بزرگ در سائوپائولو با ۶۰ هزار نفر جمعیت در حاشیه بخش آلوده و سیل خیز نهر آنتونیکو واقع شده است. هدف از برنامه آنتونیکو کریک که نمونه‌ای از ارتقای محله فقیرنشین از بالا به پایین است، تغییر شرایط ناامن از طریق تخلیه حوزه بلافضل، پاکسازی زمین نامناسب برای سکونت و استفاده از آن برای ایجاد فضای عمومی مرکزی و ارتباط با بافت شهری اطراف بود. نکته مهم در طراحی، در ارتباط با فرهنگ ساحلی برزیل، معرفی آب به عنوان منبع شادی به جای بدبختی و ایجاد مکانی تفریحی برای ساکنان بوده که به طور کامل به بهره‌برداری رسید. [۶]

- اقدامات منظرین بر زاغه‌های سائوپائولو عبارتند از:
- ✓ استفاده از تهدید سیل به فرصتی برای تفریح ساکنان با ایجاد فضای مرکزی دلپذیر با آب جاری اضافی
 - ✓ بهبود زیرساخت‌ها و کانالیزه کردن نهرها
 - ✓ احداث خیابان‌ها، فضاهای عمومی و فضای سبز
 - ✓ ایجاد زیرساخت‌های آموزشی و بهداشتی
 - ✓ حفظ اسکان غیررسمی و امنیت تصدی ساکنین. ماخذ: نگارندگان بر اساس [۵۳] - [۶]
- مشکلات زمینه‌ای در این سکونتگاه عدم فضای عمومی و سیل ناشی از طغیان رودخانه بوده که این برنامه با تبدیل مسئله به فرصت سبب تقویت روابط اجتماعی با ایجاد فضاهای عمومی جدید شد. [۵۳]

تصویر ۴. وضعیت قبل و بعد از ساماندهی در سائوپائولو [۵۳]

ارائه‌دهنده برنامه ساماندهی، سپس اقدامات منظرین هر یک و در نهایت چالش‌های زمینه‌ای و نتایج و دستاورد‌های آن‌ها بیان شد.

• برنامه بهبود سکونتگاه غیررسمی ریودوژانیرو، برزیل، آمریکای جنوبی (Favela-Bairro)

۵۸۲ فاوالا مانند لکه‌هایی در تمام شهر ریودوژانیرو پراکنده شده‌اند. گسست فضایی بین شهر رسمی و غیررسمی و نابرابری‌های اجتماعی-اقتصادی این شهر را به یکی از موارد خاص در گسستگی فضایی تبدیل کرده است. [۴۸] در مقابل معضلات موجود، برنامه Favela-Bairro توسط لوئیز پائولو کوند (Luiz Paulo Conde) با همکاری ادارات دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد (NGO) و رهبران مردمی پیشنهاد شد. هدف اصلی این برنامه - که بانک جهانی و UN-Habitat، آنرا به عنوان «بهترین روش» شناختند - ایجاد پیوستگی از طریق برآوردن «نیازهای جمعی» فاوالاها به جای مسکن بود. [۴۹]

اقدامات منظرین در برنامه ساماندهی فاوالا بایرو در ریودوژانیرو عبارتند از:

- ✓ ایجاد و تقویت زیرساخت‌های آب، برق و فاضلاب فاوالا
 - ✓ پاکسازی فاوالا از زباله‌ها و نخاله‌های ساختمانی
 - ✓ تعریض، پاکسازی، آسفالت و تامین روشنایی معابر و ایجاد فضاهای اشتراکی در طول آنها
 - ✓ احیای جنگل‌ها، کاشت درختان و جلوگیری از رانش زمین
 - ✓ اتصال معابر فاوالا به شبکه دسترسی بافت اطراف و ایجاد میدین، مبلمان و خدمات عمومی
 - ✓ احداث زیرساخت‌های آموزشی، ورزشی و فراغتی
 - ✓ اشتغال‌زایی محلی و برنامه‌های آموزش کارایی
 - ✓ ساماندهی حقوقی املاک خصوصی و عمومی
 - ✓ نظارت بر حفظ خدمات رفاهی و اشغال زمین پس از اجرای برنامه. ماخذ: نگارندگان بر اساس [۵۰]، [۵۱]، [۵۲]
- مشکلات زمینه‌ای در این سکونتگاه نداشتن فضاهای جمعی و عدم ارتباط با شهر رسمی و نابرابری‌های اجتماعی بوده [۴۸] که این برنامه با پرداختن به نیازهای جمعی ساکنین با مداخلات در فضاهای عمومی (تصویر ۲)، خدمات زیربنایی، تأسیسات اجتماعی و تا حد امکان تغییر ساختار فضایی (تصویر ۳) سعی بر ساماندهی آن داشته اما به دلیل ضعف در نظارت، به مرور زمان برخی از فضاهای عمومی اجرا شده، توسط ساکنین از بین رفت. [۵۰]

تصویر ۲. قبل و بعد از ساماندهی؛ فضای عمومی در ریودوژانیرو [۵۲]

تصویر ۶. وضعیت ایستگاه تلکابین جهت اتصال به شهر رسمی بعد از ساماندهی

تصویر ۷. وضعیت پل ارتباطی دو طرف نهر خان بوبو بعد از ساماندهی در مدلین. [۵۵]

• پروژه بازآفرینی جامع نواحی آندونانامبا و آنوسییه (ANTANANARIVO)

بخش غیررسمی پایتخت ماداگاسکار، آنتاناناریوو، در منطقه‌ای باتلاقی مسطح نواحی آندونانامبا و آنوسییه واقع شده که مشخصه اصلی آن مزارع برنج و باغبانی در حاشیه آن است. مشکل برجسته شهر آنتاناناریوو، وبا، جریان همگرایی جمعیت در مرکز شهر، کمبود زیرساخت‌ها، ازدحام و ترافیک، محدودیت ورود به مرکز شهر، بی‌تناسبی خیابان‌ها، بازارهای متراکم نامناسب و سیلاب‌های مداوم می‌باشد. در راستای رفع این معضلات، جامعه شهری آنتاناناریوو برنامه‌ای را تهیه کرده که پس از اجرای آن، هیچ مورد جدیدی از وبا در این منطقه گزارش نشود، خانه‌ها توسط ساکنان بهسازی شد، ساختارهای تجاری توسعه یافت (تصویر ۸) و فعالیت‌های جدید رونق یافت. (تصویر ۹ و ۱۰) این عملیات با طرح مدیریت شهرسازی جدید با شهر ادغام شد.

اقدامات منظرین بر آنتاناناریوو عبارتند از:

✓ بهسازی محور اصلی با تفکیک جریان‌ات (ارتباط بین مناطق

• برنامه بهبود سکونتگاه‌های غیررسمی مدلین، کلمبیا، آمریکای جنوبی (EDU)

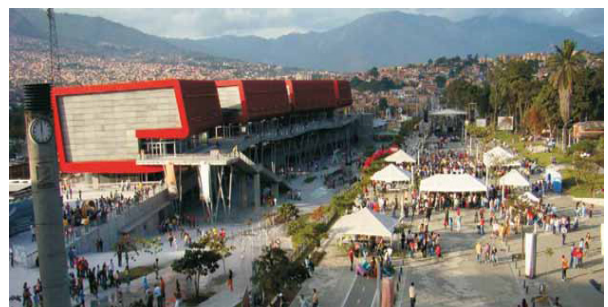
دامنه‌های شمالی سکونتگاه‌های غیررسمی مدلین بر روی دره‌ای در کنار نهر خوان بوبو (juan bobo) به زیستگاه باندهای غیرقانونی، آدمکش و قاچاقچیان مواد مخدر، تبدیل شد و در شرایط ناامن اجتماعی- فضایی قرار داشت. در این راستا تحت رهبری شهردار، سرژیو فاجاردو (Sergio Fajardo)، سال ۲۰۰۴، پروژه‌های شهری استراتژیک (EDU) با شاخص تفکیک فقر و جرم معرفی شد. هدف این طرح بررسی پتانسیل‌های فضایی محیط برای آفریدن فضاهای خصوصی و عمومی، برنامه‌ریزی، انتخاب سایت و طراحی مجموعه فعالیت‌های مورد نیاز شهری و تهیه نقشه‌های اجرایی بود. مطابق با این معیارها، در شمال شرقی مدلین فرآیند یکپارچه‌سازی محله‌ای با خصوصیات عمومی (تصاویر ۵، ۶، ۷) اجرا شد. و در یک دوره کوتاه، شبکه شهری آشفته، طبقه‌بندی و مشکلات و فرصت‌ها با دقت شناسایی شدند.

اقدامات منظرین بر زاغه‌های شمال شرقی مدلین عبارتند از:

- ✓ یکپارچه‌سازی محله‌ای با اتصال شهر غیررسمی به مترو با تلکابین و اجرای سیستم حمل و نقل کابلی
- ✓ اتصال محله‌ها با ایجاد مبلمان جمعی، خیابان‌ها، مسیرها و پل‌های عابر پیاده و پل‌های روی نهرها
- ✓ بهبود خدمات آموزشی ابتدایی و متوسطه، طرح‌های حمایت از جمعیت آسیب‌پذیر
- ✓ ترویج برنامه‌های تفریحی، فرهنگی و ورزشی برای جوانان با احداث ۱۸ پارک عمومی، مدرسه و کتابخانه سانتو دومینگو، مرکز ورزشی گرانیزال و مرکز توسعه کارآفرینی

✓ جابجایی ساکنین نزدیک نهر به مکانی منظم‌تر و احیای یکپارچگی نهر و ساماندهی آن با احداث دیوارهای حائل برای کاهش خطر زمین لرزه. مآخذ: نگارندگان بر اساس [۵۵]

مشکلات زمینه‌ای در این سکونتگاه ناامنی اجتماعی به دلیل انزوای بوده که با شناسایی فرصت‌ها و ایجاد فضاهای عمومی جهت ارتباط با شهر رسمی تا حدودی توانسته با استراتژیک‌هایی سبب کاهش جرم و معضلات اجتماعی شود.

تصویر ۵. وضعیت بعد از ساماندهی فضاهای عمومی در مدلین. [۵۵]

• برنامه بهبود سکونتگاه غیررسمی ویلا ترانکوئیل، بوئنوس آیرس، آرژانتین، آمریکای جنوبی

ویلا ترانکوئیل یک سکونتگاه ۲۵ هکتاری، در جنوب مرکز شهر بوئنوس آیرس با حدود ۷۰۰۰ نفر در کنار رودخانه Riachuelo، با آلودگی صنعتی قرار دارد. برنامه ارتقای ویلا ترانکوئیل بدون هیچ گونه دخالت دولتی توسط معمار آرژانتینی فلاویو یانچس (Flavio Janches) به همراه مکس رم (Max Rohm) (مدیر شرکت معماری منظر Rohm-Ibarlucia) با هدف ارتقاء شبکه‌های اجتماعی از طریق تقویت فضاهای عمومی پیشنهاد شد. رویکردی از پایین به بالا، که بر «ظرفیت خود تولیدی» جامعه برای برقراری ارتباط با شهر رسمی تمرکز داشت و کانون اصلی پروژه را کودکان و نوجوانان ویلا قرار داد. ایده این برنامه شبکه‌ای از فضاهای عمومی برای بچه‌ها، با تمرکز بر انواع برنامه‌های بازی چند منظوره بود. [۶]

اقدامات منظرین بر زاغه‌های ویلا ترانکوئیل عبارتند از:

- ✓ ایجا فضاهای عمومی و برنامه‌های چند منظوره و میدان
- ✓ ویسنته لویز» برای کودکان و نوجوانان
- ✓ تبدیل مناطق کثیف و ناامن به فضاهای بازی، کتابخانه و مهد کودک
- ✓ حذف مسکن در مناطق مستعد سیل و جایگزینی مسکن جدید

✓ حفظ اسکان غیررسمی و امنیت تصدی ساکنین. مأخذ: نگارندگان بر اساس [۶]

مشکلات زمینه‌ای در این سکونتگاه قرار گیری در کنار رودخانه ای با آلودگی صنعتی و کمبود امکانات عمومی بوده که این برنامه با تمرکز بر کودکان و نوجوانان، تمرکز بر ایجاد فضاهای عمومی و چند منظوره داشت و با نتیجه مطلوب و حس خوشایندی برای کودکان و جوانان همراه بوده است. [۶]

• برنامه بهبود سکونتگاه‌های غیررسمی کنیا، آفریقا (KISIP)

کنیا، کشوری با جمعیت تقریباً ۴۸ میلیون که نزدیک به ۶۱ درصد از خانوارهای شهری آن در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند. ساکنین آن از شرایط زندگی نامناسب، زیرساخت‌های ناکافی و نرخ بالای فقر، ازدحام بیش از حد، خانه‌های ضعیف، دسترسی پراکنده به خدمات عمومی و تخریب محیط زیست و بیکاری رنج می‌برند. در چشم انداز ۲۰۳۰ کنیا، بانک جهانی از طریق چهار برنامه به آن کمک می‌کند که یکی از برنامه‌های آن، برنامه KISIP می‌باشد. هدف اصلی آن بهبود شرایط زندگی ساکنین از طریق ارتقاء زیرساخت‌ها، امنیت تصدی و برنامه‌ریزی محله، می‌باشد.

اقدامات منظرین بر زاغه‌های کنیا عبارتند از:

- ✓ ساخت مسیرها، مدیریت پسماند، زیرساخت‌های آب و فاضلاب و روشنایی فضاهای عمومی

شهری، جاده حمل و نقل محلی) و سازمان شهری (ایستگاه اتوبوس، تاکسی، پارکینگ، پیاده رو، خطوط دوچرخه، دسترسی به حاشیه رودخانه و بلوار پتی)، بازسازی سیستم‌های آب و فاضلاب، جمع آوری ضایعات و سازماندهی آن

✓ بازسازی بازار Anosibe (۴۵۰۰ متر مربع، ۱۷۰۰ نقطه فروش) و ساخت چهار بازار محلی و ۱۸۰۰ غرفه سرپوشیده به همراه احداث ایستگاه تخلیه و بارگیری

✓ ساخت تجهیزات بهداشتی، اجتماعی و مشارکتی. مأخذ: نگارندگان بر اساس [۵۱]

مشکلات زمینه‌ای در این سکونتگاه ازدحام و مشکلات زیرساختی و اقتصادی بیش از حد بوده که این طرح توانسته به اکثر امور مرتبط پاسخ درست بدهد و بعد از اجرا هیچ مشکلی دیده نشد.

تصویر ۸. وضعیت بازار Anosibe قبل و بعد از ساماندهی [۵۱]

تصویر ۹. وضعیت عمومی بعد از ساماندهی

تصویر ۱۰. وضعیت معابر و پل دو طرف رودخانه بعد از ساماندهی در آنتاناناریوو. [۵۱]

همجواری با راه آهن بوده که با فاصله گرفتن اقتصاد و زندگی از آن با حفظ ارتباط اقتصادی حل شد.

تصویر ۱۱. وضعیت ساکنین غیررسمی در کنار راه آهن. [۵۲]

• برنامه بهبود سکونتگاه‌های غیررسمی آنکارا، ترکیه

اسکان غیررسمی در شمال آنکارا، تقاطع مناطق Keçiören و Altındağ، در مسیر پروتکل فرودگاه Esenboğa شکل گرفته است. شهرداری متروپولیتن آنکارا به همراه اداره توسعه مسکن ترکیه (TOKİ) و شرکت ساختمانی، املاک و مستغلات، در مقابل معضلات امنیت و ایمنی و امکانات رفاهی، برنامه بازآفرینی را با هدف توسعه و زیباسازی فیزیکی و محیط، افزایش استاندارد زندگی شهری، اسکان مجدد و رسیدگی به وضعیت حقوقی ساکنین ارائه داد. که البته این طرح با جابجایی کامل اسکان غیررسمی (تصویر ۱۲) اجرا شده است.

اقدامات منظرین بر سکونتگاه غیررسمی آنکارا عبارتند از:

- ✓ تهیه مسکن جایگزین و ایجاد امنیت تصدی ساکنین
 - ✓ تهیه امکانات تفریحی، اماکن ورزشی، فضاهای سبز، اماکن مذهبی، مراکز خرید، کافه‌ها و رستوران‌ها، هتل‌ها و مآخذ: نگارندگان بر اساس [۵۶]
- مشکلات زمینه‌ای در این سکونتگاه بسیار بوده اما طرحی که جهت ساماندهی این معضلات پیشنهاد شده به جابجایی کامل طرح منجر شده که این امر چالش‌هایی را از لحاظ حس تعلق و فرهنگ اجتماعی خواهد داشت.

تصویر ۱۲. پروژه بازآفرینی شهری ورودی آنکارا شمالی (قبل و بعد). [۵۶]

• برنامه بهبود سکونتگاه‌های غیررسمی بندرعباس، ایران

محلات غیررسمی ایسینی، شمال دوهزار و بهشت زهرا در

- ✓ احداث فضاهایی برای دست فروشان
- ✓ ایجاد فضاهای عمومی، پارک‌های عمومی و فضاهای سبز و مسیرهای دوچرخه
- ✓ حفظ اسکان غیررسمی و امنیت تصدی ساکنین. مآخذ: نگارندگان بر اساس [۵۴]

مشکلات زمینه‌ای در این سکونتگاه کمبود امکانات عمومی و رفاهی بوده که با این برنامه با ارتقاء زیرساخت‌ها توانسته به نتایج مطلوب دست یابد و در ۳۰ نوامبر ۲۰۱۹ بسته شد. [۵۴]

• برنامه بهبود سکونتگاه‌های غیررسمی ابوحنسیش، قاهره، مصر

عزبت ابوحنسیش در همسایگی حدائق القبا، منطقه شمالی قاهره، با مساحت ۸۴ جریب، فاقد خدمات اولیه یا واحد بهداشت و خدمات عمومی بود و بازارهایی برای فروش ضایعات در آنجا کار می‌کردند که اغتشاش و بی‌نظمی را به دنبال داشتند. در نتیجه برنامه‌ای تحت نظر دولت و شهرداری منطقه جهت ساماندهی ارائه شد. که نتایج آن مربوط به جنبه‌های اجتماعی به عنوان کانون جوانان، جنبه‌های اقتصادی به عنوان ایجاد فرصت‌های شغلی در بازارهای شهری و ارائه خدمات زیست‌محیطی بود اقدامات منظرین بر ابوحنسیش عبارتند از:

- ✓ احداث خدمات زیرساختی از جمله نوسازی شبکه زهکشی، آبرسانی، سنگفرش معابر و روشنایی آن‌ها
- ✓ ایجاد بازارهای شهری و ارائه فرصت‌های شغلی
- ✓ احداث مرکز خدمات اجتماعی و مرکز بهداشت و ایجاد کانون جوانان. مآخذ: نگارندگان بر اساس [۵۲]

مشکلات زمینه‌ای در این سکونتگاه کمبود خدمات عمومی و اغتشاش بوده که مزیت این طرح رفع نابسامانی‌های ناشی از بازار ضایعات و خدمات زیرساختی بوده است.

• ساماندهی منطقه غیررسمی راه آهن در بمبئی، هند

مناطق غیررسمی زیادی در فاصله ۳۰ فوتی از مسیر راه آهن در بمبئی (تصویر ۱۱) زندگی می‌کنند که جدا از بحث ایمنی ساکنین باعث کاهش سرعت حرکت قطارهای مسافربری و جلوگیری از افزایش ظرفیت راه آهن شده است. در راستای این مشکلات به کمک گروه ویژه‌ای با همکاری دولت ایالتی، سازمان‌های غیردولتی و سازمان‌های مردمی برنامه‌ای معرفی شد که جنبه مثبتی از لحاظ اجتماعی، ساختار استاندارد زندگی اقتصادی و محیط زیستی داشته است.

اقدامات منظرین بر راه آهن بمبئی عبارتند از:

- ✓ انتقال ساکنین از ۶۰ به ۸۵ فوت راه آهن در دو مرحله از اسکان موقت به اسکان دائم
- ✓ ساماندهی زیرساخت‌ها و بهبود وضعیت بهداشتی
- ✓ اشتغال زایی برای ساکنین در ارتباط با راه آهن. مآخذ: نگارندگان بر اساس [۵۲]

مشکلات زمینه‌ای در این سکونتگاه تصادفات ناشی از

کاهش ناامنی، به پایداری اکولوژیکی محیط با احیای مناظر سبز از دست رفته و پاکیزگی محیط از آلودگی‌های ناشی از ورود پسماند و فاضلاب به بسترهای طبیعی نیز توجه داشته‌اند. در حوزه **هویت و زیبایی شناسی**، توجه به بستر بومی، حفظ بافت روستایی، تبدیل مسئله ناشی از همجواری با بستر رود به فرصت، بهره‌گیری از هویت منطقه جهت گردشگری، ایجاد اشتغال‌هایی با توجه به هویت ساکنین و احیای مناظر از دست رفته طبیعی، به خلق فضاهایی با هویت محلی و جذابیت بصری منجر شده است. اقدامات مرتبط با **خوانایی و دسترسی** شامل بهبود دسترسی‌ها، ایجاد خدمات زیرساختی، تفریحی، اجتماعی و حتی فرهنگی، ایجاد فرصت‌های شغلی، توجه به دسترسی به مناطق شهری اطراف و رسیدگی به وضعیت ساکنین، فضا را خواناتر و قابل استفاده تر کرده است. **پویایی و انعطاف پذیری** از طریق طراحی فضاهای چندمنظوره، تنوع در امکانات، ایجاد فضاهایی برای بهره‌برداری انواع کاربران رسمی و غیررسمی بهبود یافته است. و در نهایت **اجتماع پذیری و تعاملات اجتماعی** که از مؤلفه‌های مهم و تأثیر گذار بر این سکونتگاه‌ها می‌باشد، از طریق ایجاد فضاهای فعالیت‌های عمومی و جمعی، ایجاد فرصت حضور شهروندان به محدوده، ایجاد فضاهای گردشگری با توجه به ویژگی خاص هر محدوده و بسترها و مبلمان‌هایی جهت تعاملات اجتماعی تقویت شده‌اند.

پس از تحلیل اقدامات منظرین هر نمونه و ارتباطشان با مؤلفه‌های کیفیت محیط، می‌توان جهت تحلیل عمیق‌تر نمونه‌ها، مهم‌ترین اقدامات هر نمونه را با توجه به ویژگی کل‌گرای منظر و نگاهی که می‌تواند به محیط این نواحی بر اساس مشکل زمینه‌ای آن داشته باشد مطابق جدول ۴ نشان داد. تا بر این اساس هم بتوان نمونه‌ها را مورد مقایسه قرار داد و هم با سیاست‌های هر نمونه در مواجهه صحیح با اینگونه سکونتگاه‌ها بهره برد.

جدول ۴: جمع‌بندی مشکلات زمینه‌ای هر نمونه و اقدامات منظرین مرتبط با آن (مأخذ: نگارندگان)

این جدول نشان می‌دهد که موفقیت در ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی، نه تنها به ارائه راهکارهایی جهت پاسخ به مؤلفه‌های کیفیت محیط بستگی دارد، بلکه به شناسایی مشکلات اساسی هر محدوده و طراحی و اجرای اقدامات هدفمند و زمینه محور متناسب با آن مشکل نیازمند است. که ضمن احترام به ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی، کیفیت محیطی را به سطوح بالاتری ارتقاء می‌دهد.

نتیجه‌گیری

موضوع اسکان غیررسمی یکی از بزرگترین مشکلات کشورهای در حال توسعه است. بافت شهری منحصر به فرد این پدیده، مدیران

بندرباس با مشکلاتی چون فقر و بیکاری، خدمات اجتماعی و فرهنگی و سامانه زیرساختی دست و پنجه نرم می‌کردند. دولت ایران با همکاری بانک جهانی در سال ۱۳۸۳ مجموعه‌ای از فعالیت‌ها را تحت عنوان طرح بهسازی شهری و اصلاحات بخش مسکن، صورت بندی نهایی کرد. هدف از این طرح، بهسازی شهری، توانمندسازی جوامع محلی، ارتقای ظرفیت مدیریت شهری، طراحی چارچوب‌های بهینه و ارتقای ظرفیت‌های نهادی، اصلاح سیاست‌های عمومی در بخش مسکن؛ و انجام برخی فعالیت‌های مکمل موارد قبلی از قبیل نهادینه سازی ارزیابی‌های آثار زیست‌محیطی در سکونتگاه‌های برگزیده بود.

اقدامات منظرین در بندرباس عبارتند از:

- ✓ بهسازی معابر و دسترسی به شبکه آب و فاضلاب
- ✓ احداث مدارس، مراکز بهداشتی-درمانی، ساخت ورزشگاه و فرهنگسرا
- ✓ بهسازی خورهای اصلی و فرعی و پل. مأخذ: نگارندگان بر اساس [۵۷]

مشکلات زمینه‌ای در این سکونتگاه خدمات رفاهی، اجتماعی و زیرساختی بوده که در این برنامه به جنبه‌های کالبدی فضا بیشتر توجه شد.

با بررسی نمونه‌های فوق می‌توان دریافت موفقیت‌رانی، محیط و منظر هر سکونتگاه غیررسمی همواره نقش مهمی در شکل‌گیری چالش‌های ناشی از آن دارد و عمده مسائل پیش روی آنان ناشی از معضلات محیطی می‌باشد که در آن استقرار دارند. از طرفی می‌توان با ارائه راهکارهایی مرتبط با ویژگی خاص محیط و منظر خود این مناطق گره‌گشای مشکلات بوجود آورده شد و بهترین پاسخ را به حل مشکلاتشان داد. این امر نیازمند یک نگاه کل‌نگر می‌باشد که جهت معرفی بهترین نمونه‌های ساماندهی مناطق غیررسمی می‌توان از آن بهره برد. بر این اساس در ادامه به جمع‌بندی این نمونه‌ها، مشکلات و اقداماتی از این جنس و مؤلفه‌های محیطی مرتبط با آن می‌پردازیم.

جمع‌بندی

با توجه به بررسی اقدامات منظرین، مشکلات زمینه و نتایج هر یک از نمونه‌ها با مقایسه توصیفی، جدول ۳، تأثیر اقدامات منظرین هر نمونه بر مؤلفه‌های کیفیت محیط را از طریق روش شناسایی ریز مؤلفه‌هایی که بیان شد، مورد تحلیل و مقایسه قرار داده است. تحلیل این نمونه‌ها بر اساس پنج مؤلفه کیفیت محیط نشان داد که اقدامات منظرین هدفمند، نقش اساسی در کیفیت محیط این سکونتگاه‌ها داشته‌اند. در مؤلفه **سلامت و ایمنی محیط**، برخی نمونه‌ها علاوه بر ایمنی و امنیت محیط با مداخله‌هایی نظیر روشنایی، ساماندهی جداره‌ها، ایمنی معابر و بافت‌های آسیب دیده و حتی ایجاد فضاهایی جهت حضور پذیری فضا و

جدول ۳. تأثیر اقدامات منظرین هر نمونه بر مؤلفه‌های کیفیت محیط (مأخذ: نگارندگان)

نمونه	سلامت و ایمنی محیط	هویت و زیبایی شناسی	خوانایی و دسترسی	پویایی و انعطاف پذیری	اجتماع پذیری و تعاملات اجتماعی
ریودزانیرو	پاک سازی محیط از آلودگی ها و احیای فضاهای سبز، توسعه زیرساخت‌ها و ایمنی محیط	توجه به زیباسازی کالبدی و جداره‌ای محیط، احیای مناظر از دست رفته با حفظ بافت بومی سکونتگاه	توجه به دسترسی به امکانات رفاهی، تفریحی، اقتصادی، رسیدگی به وضعیت حقوقی ساکنان و توجه به خوانایی دسترسی به محله	ایجاد تنوع در فضاسازی های عمومی و فضاهای مشارکتی منعطف	توجه به ایجاد فضاهای عمومی و مشارکتی، ایجاد ارتباط با محلات اطراف و احداث فضاهای جمعی
سانوپائولو	ایجاد فضای سبز، توجه به ایمنی ناشی از خطرات طبیعی و پاکسازی محیط	توجه به آب به عنوان عنصر هویت ساز، حفظ بافت بومی	توجه به زیرساخت‌ها و خدمات تفریحی، آموزشی، بهداشتی و، رسیدگی به وضعیت حقوقی ساکنان	توجه به تنوع کاربری ها و فعالیت های منعطف با فضاهای تفریحی	توجه به ایجاد فضاهای عمومی و جمعی
مدلین	توجه به بستر طبیعی و احیای نهر و کاهش خطرات ناشی از آن، کاهش جرم و جنایت با استراتژیک‌های عمومی سازی محله	توجه به بستر طبیعی، حفظ بافت بومی، بهره گیری از هویت منطقه در جهت توسعه گردشگری	توجه به دسترسی همگانی به بیرون و درون، ساماندهی زیرساخت‌ها، خدمات عمومی، تفریحی و آموزشی	تنوع در کاربری‌های عمومی، توجه به اجرای طرح جهت بهره‌برداری کاربران رسمی و غیررسمی	دعوت ساکنین رسمی با ایجاد فضای گردشگری، ایجاد فضاهای عمومی و مشارکتی
آندونامیا و آنوسیه	توجه به خطرات ناشی از ترافیک و ازدحام	توجه به دسترسی به بستر طبیعی، توجه به بازار محلی	دسترسی به خدمات عمومی شهری، توجه به خدمات اجتماعی، بهداشتی و رونق اقتصادی	ساخت تجهیزات متنوع	توجه به دسترسی عمومی، دعوت ساکنین رسمی به محدوده
ترانکوئیللا	توجه به پاک سازی آلودگی ها، توجه به خطر سیل	اقدام خاصی انجام نشد.	فضاهای عمومی محدود برای کودکان و نوجوانان	کاربری‌های چند منظوره محدود، توجه به یک نوع گروه سنی	ایجاد فضاهای عمومی و فضاهای بازی گروهی
کنیا	توجه به آلودگی های ناشی از پسماند و فاضلاب، توجه به ایمنی به صورت محدود	اقدام خاصی انجام نشد.	خدمات محدود، توجه به فرصت های شغلی	ایجاد فضاهای جمعی متنوع	ایجاد فضاهای عمومی
ابوحشیش	توجه به ایمنی معابر	توجه به ماهیت شغلی ساکنین و ساماندهی آن	خدمات زیرساختی، ایجاد فرصت های شغلی	اقدام خاصی انجام نشد.	فرست حضور شهروندان در بازارها
بمبئی	توجه به ایمنی نشی از همجواری با راه آهن، بهبود وضعیت بهداشتی	توجه به اشتغال وابسته به زندگی ساکنین، عدم توجه به یافت بومی و جابجایی	به جز ساماندهی زیرساخت ها اقدام خاصی انجام نشده	اقدام خاصی انجام نشد.	اقدام خاصی انجام نشد.
آنکارا	ایمنی و پاکیزگی محیط در محدوده جدید	عدم توجه به بستر بومی و فرهنگی محدوده	توجه به دسترسی به خدمات شهری	تنوع در امکانات، فعالیت‌ها و کاربری‌ها	ایجاد فضاها و اماکن عمومی
بندرعباس	بهسازی و پاک سازی خورها	توجه محدود به خور به عنوان عنصر هویتی	خدمات زیرساختی، عمومی محدود	تنوع پایین کاربری ها	ایجاد فضاهای عمومی محدود

همه این پروژه‌ها طبق وضعیت کنونی‌شان و با توجه به ارتباط اقدامات منظرین که میان مدتی هستند با مؤلفه‌های کیفیت محیطی که پاسخگو به معضل اصلی هر یک است، تا حدودی توانستند به صورت موقت بهبود یابند.

از سوی دیگر تجربه های ناموفق در این سکونتگاه به ما آموخته است که جابجایی سکونتگاه‌های غیررسمی عمدتاً جابجایی مسئله است و در عمل منجر به درمان آن نمی شود. نکته ای که

را مجبور به یافتن رویکردهای نوآورانه می کند که جهت رسیدن به آن، نیاز به شناخت انواع سیاست‌های بکارگرفته شده خواهد بود. در این پژوهش بعد از بررسی سیاست‌های مختلف در مواجهه با مشکلات سکونتگاه‌های غیررسمی و مقایسه آن‌ها می‌توان دریافت که در هر پروژه با توجه به شرایط و مشکل زمینه‌ای آن، برنامه‌ای در جهت بهبود موقت محیط (منظر موقت) اجرا شده و برنامه ثابتی را برای همه سکونتگاه‌های غیررسمی ارائه ندادند.

جدول ۴. جمع‌بندی مشکلات زمینه ای هر نمونه و اقدامات منظری مرتبط با آن (مأخذ: نگارندگان)

نمونه	مشکلات اساسی زمینه	اقدامات منظرین
ریودزانیرو	گسستگی فضایی بین شهر رسمی و غیررسمی	پاک‌سازی زباله‌دان‌ها و تبدیل آنها به فضاهای عمومی، جمعی و فراغتی، ایجاد ارتباط و پیوستگی با محلات اطراف با احداث فضای سبز، رفع نیازهای ساکنین و مشکلات محیط زیست آنها
سائوپائولو	ناامنی ناشی از سیل حاصل از طغیان رود	احیای تاریخ فرهنگ ساحلی ساکنین با تبدیل مکان‌های تحت خطر سیل به فضاهای عمومی، اجتماعی و تفریحی که علاوه بر رفع کمبود فضاهای عمومی و ایجاد ایمنی و امنیت، در مردم حس تعلق و مکان را زنده نگه داشتند.
ترانکوئیللا	ناامنی ناشی از سیل حاصل از طغیان رود و بی‌توجهی به جوانان و کودکان	تبدیل مکان‌های آلوده و کثیف به فضاهای عمومی چند منظوره برای کودکان و نوجوانان
کنیا	عدم دسترسی به خدمات عمومی، بیکاری و تخریب محیط زیست	حل مشکل اشتغال و بیکاری ساکنین به سبک خودشان با ساماندهی وضعیت دست فروشان، ایجاد پارک و فضاهای عمومی
مدلین	گسستگی فضایی بین شهر رسمی و غیررسمی و زیستگاه باندهای خلاف و ناامنی	ایجاد پارک‌ها، فضاهای عمومی، برنامه‌های تفریحی و فرهنگی و کارآفرینی با تمرکز بر جوانان جهت ایجاد انگیزه و کاهش خلاف در آنان
ابوحشیش	اغتشاش محیطی به دلیل بازار ضایعات و مشکلات زیست‌محیطی و خدمات عمومی	ایجاد بازارهای شهری و ساماندهی بازار ضایعات جهت حل مشکل اشتغال و بی‌نظمی محیطی، عدم اقدام لازم جهت رفع مشکلات زیست محیطی و خدمات عمومی
آندوانامبا و آنوسیه	ازدحام و ترافیک مسیرهای مرتبط با مرکز شهر و بازارهای متراکم نامناسب	ساماندهی جریانات جهت بهبود ارتباط با شهر رسمی، ایجاد و بهبود بازارهای محلی و غرفه‌های فروش جدید جهت اشتغال‌زایی
بمبئی	ناامنی ناشی از وابستگی اشتغال و زندگی ساکنین به مسیر راه آهن	انتقال ساکنین از حاشیه راه آهن به مکانی با فاصله بیشتر جهت برقراری ایمنی ساکنین، ساماندهی اشتغال وابسته به مکانشان با حفظ حس تعلق آنها
آنکارا	کمبود امکانات رفاهی و امنیت پایین	علی‌رغم ایجاد امکانات عمومی، تفریحی و فضای سبز، مشکلاتی را برای ساکنین در آینده، بدلیل جابجایی کامل بدنبال دارد.
بندرعباس	فقر و بیکاری و عدم دسترسی به خدمات اجتماعی، عمومی و زیرساختی	اقدامات زیرساختی و کالبدی محدود و عدم رفع نیازهای اساسی ساکنین

در ساماندهی این محیط‌ها نادیده گرفته می‌شود؛ در نظر گرفتن آن به عنوان بخشی از یک کلیت واحد است که باید با روش‌های مبتنی بر کل‌نگری با آن مواجه شد. این بدین معنی است که چنانچه مسئله در یک سکونتگاه غیررسمی، کیفیت محیطی است، می‌بایست مداخله در جهت بهبود کلی، به شاخص‌هایی همچون امنیت، اشتغال و دسترسی‌های آن خدشه ای وارد نکند؛ زیرا چنانچه در کلیت و مناسبات سیستمی یک سکونتگاه غیررسمی تغییر ایجاد شود، احتمال تقابل با مداخله و شکست طرح با برنامه وجود دارد.

بنابراین گام اول مداخله، شناخت روابط بین متغیرهای تأثیرگذار در شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی است. گام بعدی شناخت مسئله یا مشکل اساسی ساکنین آن است. این مسئله یا مشکل الزاماً از جنس اقتصادی یا کالبدی نیست و در بسیاری از مواقع در

صورت کالبدی بودن، نیاز به اقدام در حوزه سکونتی ندارد و عمده اقدامات انجام شده در نمونه‌های موفق دنیا نشان می‌دهد که اصلاح فضای عمومی سکونتگاه‌ها منجر به تغییر و بهبود شرایط شده است.

اقدامات منظرین در حوزه ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی

در نمونه‌های مورد مطالعه را می‌توان در دسته بندی‌های زیر طبقه بندی نمود:

- ایجاد فضاهای جمعی در دل محدوده با هدف جلب مشارکت‌های اجتماعی و تقویت خاطرات ذهنی ساکنین
- توسعه زیرساخت و فضای سبز در محدوده‌ها
- بالا بردن امنیت از طریق ایجاد دسترسی به خدمات و بالا بردن نفوذپذیری
- ایجاد فضا و کاربری‌های چندمنظوره

مکاتبات، (رقیه آقاجانی خنکدار) نگارنده مقاله، پژوهشگر اصلی ۵۰٪ و نویسنده دوم (دکتر مهدی فاطمی) ۵۰٪ گزارش شده است. **منابع مالی/حمایت‌ها:** پژوهش حاضر تحت هیچ‌گونه حمایت مالی نبوده است

References

1. Repeva. A, 2021, Informal settlements in Baghdad city, E3S Web of Conferences 263, 05001.
2. Campos. M. J. Z, Kain. J. H, Oloko. M, Scheinsohn. M, Stenberg. J, Zapata. P, 2022, Residents' collective strategies of resistance in Global South cities' informal settlements: Space, scale and knowledge, Cities 125, 103663.
3. Corburn. j, Vlahov. d, Mberu. b, Riley. i, Caiaffa. w. t, Rashid. s. f, Ko. a, Patel. sh, Jukur. s, Martínez-Herrera. e, Jayasinghe. s, Agarwal. s, Nguendo-Yongsi. b, Weru. j, Ouma. s, Edmundo. k, Oni. t, Ayad. h, 2020, Slum Health: Arresting COVID-19 and Improving Well-Being in Urban Informal Settlements, Journal of Urban Health.
4. Nikuze. Alice, Flacke. Johannes, Sliuzas. Richard, van Maarseveen. Martin, 2022, Urban induced-displacement of informal settlement dwellers: A comparison of affected households' and planning officials' preferences for resettlement site attributes in Kigali, Rwanda, journal of Habitat International 119, 102489, pp. 1-12.
5. Nord. K, 2014, The Role of the Architect in Slum Upgrading Practices (Developing methods and tools for improved participatory planning).
6. Karlsson, Mina, 2012, Informal Settlements, The World's Invisible Communities, Kandidatarbete vid institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet Uppsala, Landskapsarkitekturprogrammet.
7. Darkey D., and Kriuki A., 2013, A Study on Quality of Life in Mathare, Nairobi, Kenya, J Hum Ecol, 41(3), pp. 207-219.
8. Rekittke. Jörg, 2014, Grassroots landscape architecture for the informal Asian city, The 4th International Conference of the International Forum on Urbanism (IFoU), pp. 666-676.

از طرفی ویژگی اقدامات منظرین با دیدگاه کل نگر عبارتند از:

- انعطاف پذیری؛
- موقت بودن اقدام در فاز اول؛
- مشارکتی بودن.

در این پژوهش با بررسی مشکلات اساسی نمونه‌ها و اقدامات مرتبط، این نتیجه حاصل شد که نمونه‌هایی که بهترین پاسخ را به این مشکلات داده‌اند به ترتیب پروژه‌های ریودزانیرو، مدلین، ساوئائولو و کنیا بوده و پایداری در این نمونه‌ها بیشتر از بقیه حاصل شده است. چرا که علاوه بر اینکه طرح ساماندهی توانسته به مؤلفه‌های کیفیت محیط بیشتری پاسخ درست دهد با نگاهی کل نگر به مشکل زمینه‌ای محدوده به بسیاری از مشکلات همزمان پاسخ داده به طور مثال در پروژه‌ای مانند ساوئائولو دیده شد که با استفاده از معضل محیطی خود سکونتگاه با ارائه یک راهکار کلیدی با توجه به بستر طراحی و با حفظ هویت ساکنین، بهترین پاسخ در ایجاد اجتماع‌پذیری و حل معضلات اصلی آن ارائه شد. در نتیجه می‌توان دریافت که بازآفرینی منظر سکونتگاه‌های غیررسمی باید بر اساس شناسایی مشکلات بومی، بهره‌گیری از ظرفیت‌های محلی و تدوین راهبردهای زمینه محور صورت گیرد و با شناسایی مؤلفه‌های محیطی مرتبط و با نگاهی کل نگر به محیط و منظر آن‌ها، مناسب‌ترین پاسخ را به معضلات آن‌ها داد. در این مسیر متخصصین منظر نقش کلیدی ایفا می‌کنند؛ آنان با دانش تلفیقی خود از ابعاد اکولوژیکی، اجتماعی، زیبایی شناسی و فرهنگی، می‌توانند زمینه‌های تحقق طرح‌های جامع و مشارکت محور را فراهم آورند. متخصصین منظر قادرند با تبیین سیاست‌های بازآفرینی، طراحی فضایی هماهنگ با بستر و توانمندسازی جوامع محلی، به تحقق فضاهایی پویا، ایمن، خوانا و هویت‌مند در سکونتگاه‌های غیررسمی کمک کنند. مدیران شهری در ایران نیز با مشکلات زیادی در مواجهه با این سکونتگاه‌ها روبرو هستند که می‌توانند از طریق ساماندهی کیفیت محیط آن‌ها به کمک متخصصین منظر به نتایج مطلوب اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی برسند.

تشکر و قدردانی: مقاله حاضر برگرفته از پایان نامه نویسنده مسئول در دوره کارشناسی ارشد معماری منظر، تحت عنوان: بهبود اجتماع‌پذیری سکونتگاه‌های غیررسمی با رویکرد تاب‌آوری اجتماعی (نمونه موردی: محله اسلام‌آباد منطقه ۲ تهران)، با راهنمایی نویسنده دوم از دانشگاه بین‌المللی امام خمینی ره قزوین، می‌باشد.

تأییدیه‌های اخلاقی: موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

تعارض منافع: نویسندگان اعلام می‌دارند هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

سهام نویسندگان در مقاله: سهم نویسنده اول و مسئول

- B, Ramirez-Lovering. D, Reidpath. D, Greening. Ch, Allotey. P, Simpson. J. A, Forbes. A, Chown. S. L, McCarthy. D, Johnston. D, Wong. T, Brown. R, Clasen. Th, Luby. S, Leder. K, the RISE consortium, 2021, A planetary health model for reducing exposure to faecal contamination in urban informal settlements: Baseline findings from Makassar, Indonesia, *Journal of Environment International* 155, 106679.
19. Cilliers. P, van Vuuren. J.H. van Heerden. Q, 2021, A framework for modelling spatio-temporal informal settlement growth prediction, *Journal of Computers, Environment and Urban Systems* 90, 101707.
 20. Borg, F. H., Greibe Andersen, J., Karekezi, C., Yonga, G., Furu, P., Kallestrup, P., & Kraef, C. (2021). Climate change and health in urban informal settlements in low and middle-income countries-a scoping review of health impacts and adaptation strategies. *Global Health Action*, 14(1), 1908064.
 21. Gil. D, Dominguez. P, Undurraga. E. A, Valenzuela. E, 2021, Employment Loss in Informal Settlements during the Covid-19 Pandemic: Evidence from Chile, *Journal of Urban Health*, 98, PP 622-634.
 22. Monyai. Priscilla, Chivanga. S.C, Katsande. Never, 2023, Inequalities in access to energy in informal settlements: Towards energy justice in Gqeberha and Komani in South Africa, *Journal of Water-Energy Nexus*, 6, pp 1-5.
 23. Palacios. Alfredo, Gabosi. Julia, Williams. Caitlin. R, Rojas-Roque. Carlos, 2022, Social vulnerability, exposure to environmental risk factors, and accessibility of healthcare services: Evidence from 2,000+ informal settlements in Argentina, *Journal of Social Science & Medicine*, Volume 309, Page 115290.
 24. Tjia. Dinao, Coetzee. Serena, 2022, Geospatial information needs for informal settlement upgrading - A review, *Habitat International*, Volume 122, 102531.
 25. Dovey, K., & King, R. (2011). Forms of informality: Morphology and visibility of informal settlements.
 9. Hoefsloot. Josje, 2017, A landscape framework for informal settlements to facilitate urban metabolism in Tete, Mozambique, master Thesis, University of Wageningen.
 10. Waller, Megan, 2017, Open spaces in informal settlements in Bangkok, Thailand and the potential role for landscape architects in their design and evolution. PhD thesis, University of Sheffield.
 11. Mitchell Deheer. Adam, 2019, CODESIGN: a new framework for landscape architecture in informal settlements, master thesis, University of Oregon.
 12. Endo. Kenya, Lin. Ervine, 2020, Recovering Public Space in Jakarta -A Landscape Architectural Approach, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 475, pp. 81-92.
 13. Marnane. Kali, 2023, In-between urbanism: The physical, functional, socio-cultural, and identity-forming role of the otla in informal settlements in Ahmedabad, *Journal of Habitat International* (140), pp. 1- 12.
 14. Lejano. Raul P, Bianco. Corinna Del, 2018, The logic of informality: Pattern and process in a São Paulo favela, *Journal of Geoforum* 91, pp. 195-205.
 15. Alene. ET, 2022, Determinant factors for the expansion of informal settlement in Gondar city, Northwest Ethiopia, *Journal of Urban Management*.
 16. Waller, Megan, 2017, Open spaces in informal settlements in Bangkok, Thailand and the potential role for landscape architects in their design and evolution. PhD thesis, University of Sheffield.
 17. Poortaheri. N, Alimohammadzadeh. Kh, Hosseini. S. M, Maher. A, Bahadori. M, 2021, Analysis of Policies for Organizing and Managing Informal Settlements in Iran: A Content Analysis Method, *EBHPME*, 3(5). PP. 194-206.
 18. French. M. A, Barker. S. F, Taruc R. R, Ansariadi. A, Duffy. G. A, Saifuddaolah. M, Agussalim. A. Z, Awaluddin. F, Zainal. Z, Wardani. J, Faber. P. A, Fleming. G, Ramsay E. E, Henry. R, Lin. A, O'Toole. J, Openshaw. J, Sweeney. R, Sinharoy. S. S, Kolotelo. P, Jovanovic. D, Schang. Ch, Higginson. E. E, Prescott. M. F, Burge. K, Davis.

- differentiate informal settlements using spectral, texture, geomorphology and road accessibility metrics, *Applied Geography*, Vol. 38, pp. 107-118.
34. Bonaiuto, M., Fornara, F., Ariccio, S., Cancellieri, U., Rahimi, L. 2015. Perceived Residential Environment Quality Indicators (PREQIs) relevance for UN-HABITAT City Prosperity Index (CPI), *Habitat International*, Vol. 45, pp. 53-63.
 35. Ali Tajer; Saeed, Sajjadzadeh; Hassan, Saadati-Vagar; Pooya, Shahbazi; Mehrdad, 2016, The role of physical factors in the sociability of informal settlements (case study : Imam Khomeini and Dizaj neighborhoods in Hamadan), *Urban Research and Planning*, 7th year, 24th issue, pp. 61-82.
 36. Montazeri Shad; Parisa, Goodarzi Soroush; Mohammad Mehdi, Naqdi; Asadollah, 2017, The role of social factors in improving the social acceptability of informal settlements (case study: Koy Khadr), *Haft Hesar Environmental Studies*, Issue 20/Year 6, pp. 55-66.
 37. Shahcheraghi; Azadeh, Hamidpour; Maryam, 2011, Study of Ecological Sustainability in Landscape Architecture, *Urban Planning Journal*, 35, pp. 18-25.
 38. Tabibiyan, Manouchehr, Mousavi, Mirjalal. (2016). 'Investigating the role of beautification and environmental quality improvement on urban vitality; Case study: Maragheh Historical City Garden', *Arman Shahr Architecture and Urban Planning*, 9(17), pp. 249-262.
 39. Gharah Begloo; Minoo, Nejad Ebrahimi; Ahad, Javid Mehr; Malihe, 2016, Identifying criteria for urban landscape design with an environmental response approach (case study: Jamalzadeh neighborhood mansion), *Haft Shahr*, Volume 4, No. 55-56, pp. 103-117.
 40. Yaran; Ali, Arjomandi; Hani, Mesgarian; Maryam, 2019, The effect of physical components on women's sense of security in open urban tourism spaces (case study: Si Tir Street, Tehran), *Manzar Built Environment*, 37(1), pp.11-29.
 26. Niebergall. S, Loew. A, Mauser. W, 2008, Integrative Assessment of Informal Settlements Using VHR Remote Sensing Data. *The Delhi Case Study*, selected topics in applied earth observations and remote sensing, vol. 1, no. 3, PP. 193-205.
 27. Parikh. Priti, Bisaga. Iwona, Loggia. Claudia, Georgiadou. Maria. Christina, Ojo-Aromokudu. Judith, 2020, Barriers and opportunities for participatory environmental upgrading: Case study of Havelock informal settlement, Durban, *journal of City and Environment Interactions* 5, 100041.
 28. Berhanu. Gizachew, Woldemikael. Solomon Mulugeta, Beyene. Ephrem Gebremariam, 2022, The interrelationships of sustainable livelihood capital assets deprivations and asset based social policy interventions: The case of Addis Ababa informal settlement areas, Ethiopia, *journal of Research in Globalization*, 4, 100081, pp 1- 13.
 29. Sajjadzadeh; Hassan, Izadi; Mohammad Saeed, Haghi; Mohammad Reza, 2016, Strategies for improving the environmental quality of informal settlements based on the opinions of residents, study sample: Hesar neighborhood in Hamadan city, *Environment*, Volume 42, Issue 1, pp. 81-96.
 30. Degenaar. T, 2009, landscape is dwelling(Cantinho do Céu, São Paulo, Brazil : vernacular landscapes in an urban slum, Master thesis of landscape architecture, Wageningen University, Wageningen, The Netherlands .
 31. Adegun, O, 2017, Developing Green Infrastructure in a Johannesburg Informal Settlement: Investigating residents' willingness to pay, *Urban Transitions Conference*, Shanghai, *Procedia Engineering* 198, pp. 176 - 186.
 32. Cobbinah. Patrick Brandful, Asibey. Michael Osei, Zuneidu. Mohammed Asura, Erdiaw-Kwasie. Michael Odei, 2021, Accommodating green spaces in cities : Perceptions and attitudes in slums, *Cities*, Volume 111, 103094, pp 1-13.
 33. Owen, K., Wong, D. 2013. An approach to

- programs in adjusting urban spatial inequality, a review of the experience of three decades of planning in the city of Rio de Janeiro), *Environmental Planning Quarterly*, No. 53, pp. 133-154.
49. Simpson. M. D. 2013, Urbanising favelas, overlooking people: Regressive housing policies in Rio de Janeiro's progressive slum upgrading initiatives, Development Planning Unit, The Bartlett, University College London, ISSN 1474-3280.
 50. Leitão. G.E.A, Kroff .C.R, Magalhães Neto. H. P. P, Mavel. M, 2016, "Favela-Bairro" Program and "Ré unir Vé nissieux" Project: reflections on urban development projects aiming to promote socio-spatial integration in Rio de Janeiro and Lyon, *Journal of researchgate*.
 51. Antananarivo's Workshop, 2007, Comprehensive Regeneration of Informal Neighbourhoods.
 52. Ahmed Saad. Ola, Anwar Fikry. Mohamed, El-Sayed Hasan. Asmaa, 2019, Sustainable upgrading for informal areas, *Alexandria Engineering Journal*, 58, pp.237-249.
 53. França. E, 2014, Slum Upgrading: A Challenge as Big as the City of São Paulo, Brazil, *Focus* 10, pp.74-82.
 54. World bank group. ministry of transport, infrastructure, housing, and urban development (MTIHUD), and the national treasury, tenure security and improved infrastructure for informal settlement sinkenya scities, 2011-2019.
 55. Restrepo. Alejandro Echeverri, Orsini. Francesco M, 2015, INFORMALITY AND SOCIAL URBANISM IN MEDELLÍN, *journal of Economics*, 18000608, pp. 132-156.
 56. Uzun. Bayram, Celik Simsek. Nida, 2015, Upgrading of illegal settlements in Turkey; the case of North Ankara Entrance Urban Regeneration Project, *journal of Habitat International* 49, pp 157-164.
 57. Alaeddin; Pooya, Mostafa Pourshad; Mahdih, Jalali Mousavi; Azadeh, 2011, Improving the *Journal*, 11(47), pp. 24-37.
 41. Sajjadi, Jila; Naseri, Bushra; Hashemizadeh, Ali; Gholami Noorabad, Hadi, 2019, Investigating the role of urban landscape in establishing citizen security at the level of urban neighborhoods (case study: Abbas Abad neighborhood, Sanandaj), *Geography and Human Relations*, Volume 1, Issue 4, pp. 526-540.
 42. Shafia; Saeed, 2018, Manzar Center of Informal Neighborhood: Case Study: Informal Neighborhood of Shemiran-e-No, *Manzar Magazine*, Issue 45, pp. 44-55.
 43. Haqi; Mohammad Reza, Karimi; Mehrdad, and Zulfigol; Sajjad, 2017, Assessing the landscape quality of urban public spaces, (Case study: Imam Square, Hamadan), *Environment*, 43(3), 529-541.
 44. Feyzi; Mohsen, Azmati; Hamidreza, 2006, An Introduction to Understanding Approaches and Values of Landscape Architecture, *Environmental Science and Technology*, Volume 10, Issue 3, pp. 51-60.
 45. Mo'erb; Yaser, Sadat; Mahdis, Salehi; Esmaeil, 2016, Analysis and study of the vitality of new urban parks (case study: Tehran Water and Fire Park), *Journal of Geographical Spatial Planning*, Volume 6, No. 20, pp. 193-208.
 46. Honarkhah; Roya, Afzali; Kourosh, Ghaedi; Abdul Karim, 2012, Investigating the factors affecting social interactions in urban open spaces using meta-analysis technique, *Quarterly Scientific Research Journal of Geography and Regional Planning*, Year 12, Issue 3, pp. 84-97.
 47. Rahimi, Ruhollah, Ansari; Mojtaba, Bemanian; Mohammadreza, Mahdavinejad; Mohammadjavad, 2019, The relationship between sense of belonging to place and participation in promoting social capital in informal settlements (Case study: leaving Sari neighborhood), *Journal of Sustainable Architecture and Urban Planning*, Year 8, Issue 1, pp. 15-29.
 48. Khairuddin; Reza, Ghaderi; Mohammad, 2019, Analysis of the effects of financial support

- methodology: Cross-cultural studies. International journals of psychology, 11(3),215-229.
60. Zarandi. S. 2024, An overview of comparative research methods: theories, approaches and perspectives, comparative public administration quarterly, 1(4), pp 1-21.
- welfare status of residents of informal settlements in Iran, Social Welfare Scientific Research Quarterly, Year 11, No. 41, pp. 69-91.
58. Shadow. 2020. The comparative method. A Level and IB, Sociology. <https://getrevising.co.uk/grids/the-comparative-mwthod>.
59. Brislin, R. W, 1976, Comparative research

